

Gerlof D. Homan, *Nederland in de Napoleontische tijd, 1795-1815* (Haarlem: Fibula-Van Dishoeck, 1978, 222 blz., f36,50, ISBN 90 228 3853 6).

Wie dit boek doorbladert komt een fors notenapparaat, een lijst van geraadpleegde archivalia en een zeer uitvoerige bibliografie tegen. Dat wekt de indruk dat het hier gaat om een studie met wetenschappelijke pretentie. De auteur zelf, een Amerikaanse hoogleraar van Nederlandse afkomst, laat zich daarover niet uit, maar bij nadere beschouwing blijken we te maken te hebben met een vrij elementair overzicht dat noch op het gebied van feitelijke informatie, noch waar het gaat om interpretatie en analyse veel aan de bestaande literatuur toevoegt. De noten, die vaak verwijzen naar gegevens die algemeen bekend zijn, of in elk geval in een handomdraai te vinden, zijn dan ook meestal overbodige opschik. De vraag blijft dan of het boek beantwoordt aan de eisen die aan een eenvoudig opgezette en niet al te diepgravende beschrijving van een tijdvak gesteld mogen worden.

In de titel duurt de Napoleontische tijd van 1795 tot 1815. In het boek zelf wat korter, van ongeveer 1800 tot 1813. Homan richt zich op deze 'unieke en op zichzelf staande periode' tegen de achtergrond van de revolutionaire gebeurtenissen uit de voorafgaande jaren die ook enige aandacht krijgen. Elke behandeling van de Bataafs-Franse periode, hoe bescheiden van opzet ook, zal haar zin voor een deel moeten ontleenen aan het beantwoorden van de vraag hoe de gedaanteverandering van de oude Republiek in het negentiende-eeuwse Koninkrijk zich voltrok. Dit vereist een zorgvuldige uiteenrafeling van allerlei, vooral politieke, maar ook sociale problemen. Centralisme of decentralisatie, nadruk op de wetgevendende dan wel de uitvoerende macht, meerhoofdig of eenhoofdig gezag (al dan niet monarchaal), meer of minder democratie: het zijn deze in verschillende combinaties voorkomende alternatieve mogelijkheden die deze jaren tot zo'n ideaal jachtterrein voor de historicus maken. Homan geeft echter de lijnen waarlangs de evolutie van de staat verliep maar zelden duidelijk aan en tot een systematische analyse van het politieke bestel komt hij niet. Anderzijds schenkt hij ook opmerkelijk weinig aandacht aan de personen (en het soort mensen) die de diverse instellingen bemanden. In het algemeen is zijn betoog zeer weinig probleemgericht.

Het best uit de verf komen nog die aspecten en perioden waaraan al eerder de nodige aandacht geschonken is. Zo komen de jaren van Schimmelpenninck en koning Lodewijk die altijd wat meer tot de verbeelding gesproken hebben er beter af dan het Staatsbewind en de Inlijving. Het Staatsbewind is vaak afgedaan als saai en onbeduidend; de betreffende verwaarlozing van de Inlijving is in de hand gewerkt door orangistische sentimenten en het stigma van onnederlands te zijn, waardoor deze jaren in een reuk van collaboratie kwamen te staan. Het is jammer dat ook Homans werk de sporen draagt van een haast gewoonte geworden veronachtzaming van die beide tijdvakken.

Een kritische waardering van de restauratie of reactie van 1801 kan pas plaatsvinden wanneer het functioneren van het bestel en het samenwerken daarbinnen van regenten van diverse pluimage en revolutionair personeel tijdens het Staatsbewind onderzocht zijn. Alleen dan kan een begrip als nationalisering van de revolutie enige inhoud krijgen. Het blijft natuurlijk nationalisering in de beperkte zin van een reconstructie van de bestuurlijke élite. De rest van de natie keek gelaten toe.

In deze periode schenkt Homan wel de nodige aandacht, gebaseerd op eigen bronnenonderzoek, aan de bezigheden van het Nationaal Syndicaat, dat interessante, zij het in de praktijk weinig effectieve staatsorgaan dat er enerzijds op moest toezien dat constitutie en wetten door individuele ambtsdragers, bestuurs- en rechtscolleges in acht werden genomen, en daarnaast waakte over de veiligheid van de staat. Waarom dit 'geweten van het

Staatsbewind', zoals Homan het typeert, werd gecreëerd is nog steeds niet erg duidelijk. In het algemeen lijkt trouwens nader onderzoek naar de wording van de diverse staatsregelingen, ondanks het werk dat in dit opzicht al verricht is, zeker wenselijk. Welke resultaten dat kan opleveren bleek nog onlangs toen F. C. J. Ketelaar belangwekkende gegevens aandroeg over de verhouding tussen eigen Nederlandse inbreng en Frans dictaat in de Staatsregeling 1798 (*Oude zakelijke rechten*, diss. Leiden, 1978, 24-30). Ook de samenhang tussen de grondwettelijke ontwikkeling in Nederland en die in andere landen binnen de Franse invloedssfeer verdient ruimere aandacht, evenals de doorwerking van algemeen levende constitutionele ideeën.

De staatsgreep van 22 januari 1798 die een belangrijke politieke doorbraak betekende laat Homan merkwaardig genoeg plaatsvinden op 18 fructidor. Hoewel hier een bronvermelding ontbreekt, moet hij wel in de war gebracht zijn door de brief die de Franse gezant Delacroix die dag tot Talleyrand richtte, gedagtekend 3 pluviöse overigens. Daarin schreef hij: 'Enfin la régénération batave vient de se consommer aujourd'hui même! Un 18 fructidor aussi sagement combine, aussi heureusement exécuté que celui qui a sauvé la France, a eu lieu ce matin' (*Gedenkstukken*, II, 177).

De bijzondere betekenis van de jaren van de Inlijving gaat goeddeels aan Homan voorbij. Het betreft dan niet zo maar, zoals hij suggereert, een voortzetting onder andere vlag van een toch al goed op gang zijnd centralisatieproces. Op vrij hardhandige wijze werd de bevolking immers pas in deze jaren echt duidelijk gemaakt wat Napoleontisch centralisme eigenlijk inhield. Daarom is dit tijdvak juist zo'n onmisbare schakel in het moderniseringsproces dat de staat aan het doormaken was.

In de hieraan voorafgaande periode van het Koninkrijk Holland schenkt Homan terecht aandacht aan de impulsen die de koning gaf op het gebied van kunsten en wetenschappen. Bij de oprichting van het Koninklijk Instituut (de latere Koninklijke Akademie) vermeldt hij echter dat dit ontstaan is uit de Hollandsche Maatschappij, hetgeen juist niet het geval was. In verband met de samenstelling van Lodewijks hofhouding en zijn (ten dele door Napoleon gedwarsboomde) plannen met een Hollandse adel, had Homan wel enige aandacht mogen schenken aan de verhoudingen in het topje van de maatschappij en de mate van vermenging van de diverse élites.

Een groot bezwaar van het boek is dat Homan erg slordig omspringt met allerlei (vooral ook staatkundige) begrippen. Zeker in een periode met zoveel veranderingen is terminologische zuiverheid geen overbodige luxe. Enkele voorbeelden: in de Staatsregeling 1798 is niet sprake van een Wetgevend Lichaam, maar van een Vertegenwoordigend Lichaam (15); in de Staatsregeling 1801 laat Homan een minister van algemene zaken figureren waar, dat denk ik tenminste, de algemeen secretaris bedoeld wordt (26); de Raad van Regentschap die in 1810 even optrad wordt omschreven als 'een aantal regenten' (117); de moderaten heten steevast gematigden; Van Hogendorps vader zou zitting gehad hebben in de Staten van Nederland (153), terwijl er na 1815 sprake blijkt van een Koninkrijk Holland (63); grondwetgevende vergadering klinkt misleidend als kennelijk de grondwetscommissie uit 1813-14 bedoeld wordt (161). Deze en dergelijke fouten zijn voor de goede verstaander wel hinderlijk, maar niet onoverkomelijk. Voor de onbevungen lezer ligt dat anders. Ook is de vertaling vaak erg onwennig waardoor onduidelijkheid nog meer in de hand gewerkt wordt.

Gelukkig begint zich in de Nederlandse geschiedschrijving een toenemende belangstelling af te tekenen voor de Bataafs-Franse periode. Schama's *Patriots and Liberators* heeft in brede kring aandacht gekregen en zal als stimulans zeker zijn uitwerking niet missen. Dit boek van Homan dat voor een nog bredere kring toegankelijk is past bij die toegenomen

interesse, maar zal er, vrees ik, niet verder toe bijdragen.

N. C. F. van Sas

C. van Nievelt, *Bronnen van de Nederlandse codificatie van het zee- en assurantierecht 1798-1822* (Proefschrift RU Leiden; Leiden: New Rhine Publishers, 1978, 470 blz., f80,-, ISBN 90 6227 998 8).

Ingewijden zal het niet verbazen, dat ook deze dissertatie uit de De Smidt-school weer een welkome aanvulling betekent op de geschiedenis van de Nederlandse codificatie. Ook niet dat dit werk te zijner tijd zal worden opgenomen in de serie 'Bronnen van de Nederlandse codificatie sinds 1798', waarin het als deel drie zal verschijnen. Evenals bij de eerste twee delen van deze serie (deel I: stukken van algemene aard en de ontwerpen van de codificatiecommissie van 1798; deel 2: huwelijks- en huwelijksgoederenrecht tot 1822) heeft het door mr. H. Aa verzamelde materiaal een eerste aanzet tot dit deel gegeven. In het boek zijn alle zeerechtelijke voorontwerpen van het *Wetboek van Koophandel* tot en met het ontwerp 1822 verwerkt. Op deze wijze is aansluiting verkregen met de werken van Noordziek en Voorduin. Van Nievelt begint met het eerste ontwerp, dat van de commissie van twaalf, het ontwerp Walraven geheten, en verwerkt artikelsgewijs de daaropvolgende ontwerpen: die uit 1807 (het ontwerp Van der Linden - herdrukt in 1967) 1809, 1815, 1819 en 1822. Een probleem vormde voor de auteur dat er een duidelijke breuk bestaat tussen de ontwerpen Walraven en Van der Linden, met hun duidelijke oudvaderlandse signatuur, en de overige ontwerpen, waar de Franse geest van administratie vaardig over was geworden. Dit leidde er toe beide groepen apart te behandelen. Verwijzingen en concprdansen zorgen ervoor, zoals de praktijk leert, dat de gebruiker bedoelde caesuur goed kan overbruggen. Toch kan ik mij voorstellen dat de (niet rechts-)historicus zich minder snel met de behandeling van het boek vertrouwd zal kunnen maken, zoals hem ook de aansluiting op het werk van Voorduin wellicht minder gemakkelijk zal vallen.

Voorafgaande aan de ontwerpen licht Van Nievelt de betekenis van de verschillende ontwerpen toe en onderzoekt hij de invloeden die de verschillende ontwerpen hebben ondergaan. Hoewel hij de betekenis van de ontwerpen Walraven en Van der Linden voor het *Wetboek van Koophandel* niet groot acht, noemt hij ze wel de pijlers van dat wetboek. In deze wijze van beeldspraak geef ik er de voorkeur aan te spreken van enkele hij palen waarop de fundamenten van dat wetboek rusten. Deze feitelijke constatering houdt zeker geen depreciatie voor het vele verrichte werk in: integendeel.

Iedere historische studie over de rechtspositie ter koopvaardij bijvoorbeeld zal niet om dit werk heen kunnen. Zo is het voor het beantwoorden van de vraag waarom onwillige koopvaardijmatrozen door kapiteins ongeoorloofd werden afgeranseld of in buitenlandse havens enige tijd ter heropvoeding aan boord van Nederlandse oorlogsschepen werden geplaatst, niet moeilijk om aan de hand van Van Nievelts werk de wortel van deze kwalijke praktijken aan te wijzen. Bij artikel 354.2 van het ontwerp 1809 stelt staatsraad Gogel de aantekening (221): 'Dit is het eenige artikel, waarin eenige penaliteiten aan de schepelingen zijn opgelegd (schadevergoedingen voor fouten en misdaden in de dienst gepleegd, Br.). Men is van oordeel dat, wederkeerig aan alle de bepalingen ten hunnen voordelen gesteld, ook voorziening behoord plaats te hebben tegen desertie, disobediëntie, diefstal, moedwillig bederven of beschadigen, enzv.' (Vergelijk ook Voorwoord, XVI).

Het commentaar van Gogel heeft niet mogen baten. Eerst de Tuchtwet van 1856 maakte een einde aan de door de kapiteins aangemattigde bevoegdheden.